

„ZTRATILI DOMOV, ABY ZÍSKALI VLAST“

*„Tento návrat ve velkých kolonách, sněhem a ledem,
ve 40° mrazech bude žít ještě po generace.“¹⁹³*

Každý, kdo pod pojmem vyhnání rozumí vyhnání německého národa z východní [a střední] Evropy, klade obvykle jeho začátek do druhé poloviny roku 1944, kdy začal postup Rudé armády. Kdo se však zajímá o historii lidí označovaných za vyhnance a chce poznat jejich svízelnou cestou do nové vlasti v současném Německu, měl by se řídit radou Theodora Schiedera a začít už v roce 1939: „Každý výklad odsunu Němců z východu musí, chceme-li získat správný výchozí bod, vycházet z migrace obyvatelstva, která začala v roce 1939 a probíhala po celou druhou světovou válku ve všech částech Německé říše.“¹⁹⁴

První Němci, kteří přišli o domov ve východní [a střední] Evropě, tedy nebyli vyhnáni, nýbrž je přesídlila německá vláda. Nacistická přesídlovací politika se netýkala pouze Němců ve východní Evropě, počítalo se i s přesunem příslušníků jiných německých menšin, například z Jižního Tyrolska nebo Alsaska, což se také částečně realizovalo. Nicméně nacionálně socialistická přesídlování se primárně týkala východní Evropy, kde se nacházel „nový východ“, a „úkolů na východě“ se kvůli „upevnění a rozmnožení německého národa“ připisovala větší role než „jiným velkým úkolům při výstavbě a budování“. Tyto informace můžeme najít mimo jiné v knize o „rozvoji venkova v nových východních územích“, kde se dnes již těžce srozumitelným jazykem píše: „Obnova venkovského obyvatelstva a osídlení jako největší úkoly biologického a pozemkového zabezpečení říše se nám v tomto smyslu jeví jako nejvyšší naplnění nacionálně socialistického poslání.“¹⁹⁵ Když se Němci museli vydat na strastiplnou cestu do nových domovů, nacistická propaganda oslavovala jejich osud: „Ztratili domov, aby získali vlast,“ uváděl například oblíbený slogan.¹⁹⁶ Už v zimě 1939/40 bylo všeobecně známo, že lidé se museli během přesídlení potýkat s velkými obtížemi: „Tento návrat ve velkých kolonách, sněhem a ledem, ve 40° mrazech bude žít ještě po generace.“¹⁹⁷ Přesto si řada Němců neuvědomovala nehumánnost projektu „stěhování národa Němců“, jak se nazývala „vůdcova přesídlování“.

Někteří Němci „hitlerovské stěhování národů“ kritizovali, například Heinrich Mann, který si zapsal do deníku už 21. října 1939, že vůbec nejde o to dostat Němce ze zahraničí „domů do říše“, jak předstírá propaganda:

„Nejpodivuhodnější nápad, jak zbídačit co nejvíce lidí, měl přeci Hitler. Přemístil celé národy na cizí půdu, Poláky do přelidněného Německa; pro nuceně nasazené všech ras je tu přece dost místa. Pobaltští Němci a Němci z Balkánu půjdou do Polska. Pravá rasa, to jsou dva miliony. Pak tu je ještě dvě stě tisíc Jihotyrolanů. Když už jsou vyhnáni, mohlo by se to ubohé hejno zastavit o několik mil severněji a utábořit se tam. Stále by byli v Tyrolsku, smísili by se se známou lidskou rasou, starými Rakušany jako oni. To je ale zakázáno. Hitlevské stěhování národů nemá spojovat, nýbrž rozdělovat.“¹⁹⁸

Podobně hodnotila zločinnou koncepci nacistického projektu přesídlení pedagožka a sociálnědemokratická politička Anna Siemsenová (1882–1951), která v listopadu 1939 ve švýcarském časopise *Die Frau im Leben und Arbeit* napsala: „Na základě velkých plánů přesídlení na východě Evropy, které začalo s Estonci a Židy, má vzniknout jednotné Velkoněmecko.“¹⁹⁹ Poukazovala podobně jako Heinrich Mann na praktické důsledky abstrúzní politiky přesídlování:

„Na jedné straně je nuceno obrovské množství dělníků z okupovaných území pracovat ve zbrojovkách v Německu jako za minulé války, na druhé straně se přesídlují statisíce lidí: ‚etničtí Němci‘ na území sousedící se starým Německem, ‚cizinci‘ do odlehklých oblastí. Velmi tvrdý osud očekává zejména Židy v rezervacích‘. Podobné vyobcování se týká Poláků, kteří musí nosit zvláštní označení.“²⁰⁰

Kritici nacistického režimu, jako Heinrich Mann a Anna Siemsenová, poznali již v prvních měsících, že příslušníci německých menšin nebyli do Německa přesunuti proto, aby žili jako Němci mezi Němci. Uvědomovali si, že v první řadě šlo o dobytá území a že nacistickou osídlovací politikou provázelo jak špatné zacházení s domácím obyvatelstvem na „novém východě“, tak s Němci. Na podzim 1939 mohlo být každému bez ohledu na jeho vlastní postoj jasné, že přesídlení prvních německých menšin z východní Evropy znamená začátek závažného vývoje.

Zanedlouho se ukázalo, že na „přeměně nových východních oblastí v německý kulturní prostor“²⁰¹ se budou muset podílet nejen etničtí, ale i říšští Němci, popř. tzv. vnitrozemští Němci, jak se tehdy psalo:

* Ve skutečnosti se jednalo o ghetta a koncentrační tábory. Pozn. překladatelky.

„I my, jako kdysi naši germánští předkové na přelomu věků, budeme muset posílat do nové země jedno ‚zasvěcené jaro‘ za druhým, nejlepší z ročníků německých chlapců, ale i německých dívek, které se na východě stanou německými manželkami a německými matkami. [...] ‚Lidi pro východ!‘ tento apel musí proniknout od Varty a Visly do každého vnitroněmeckého domova.“²⁰²

***

Základní kámen historie hromadných transferů německého obyvatelstva položil Hitler pět týdnů po útoku na Polsko, 6. října 1939, v celosvětově sledovaném projevu v říšském sněmu. Zde mimo jiné oznámil, že nyní je „nejdůležitějším úkolem nové uspořádání etnografických poměrů, to znamená přesídlení národů“. To se netýkalo pouze dobytého „prostoru“; spíše se jednalo „o mnohem dalekosáhlejší úkol,“ hlásal Hitler:

„Protože celou východní a jihovýchodní Evropu tvoří částečně neobhajtelné zlomky německého národa. Právě ony jsou důvodem a příčinou trvalých mezistátních problémů.“²⁰³

Jak jsme viděli, liberálně demokratické a nacionálně socialistické představy o způsobu řešení konfliktů týkajících se menšin se od sebe zásadně lišily: První skupina prosazovala mezinárodně právní ochranu menšin, naopak nacistický režim preferoval hromadná přesídlování. „Přesídlení bylo jedním z úkolů prozíravého evropského života, aby se alespoň částečně odstranily zdroje evropských konfliktů,“ prohlásil Hitler.²⁰⁴ Mezinárodní veřejnost vnímala jeho projev jako obecnou výzvu k přesídlení příslušníků německých menšin.²⁰⁵

Tyto plány Hitler konkretizoval ve „Výnosu vůdce a říšského kancléře k upevnění němectví“ ze 7. října 1939:

„Důsledky Versailles v Evropě jsou odstraněny. Tím dostala Velkoněmecká říše možnost přijmout a usadit na svém území Němce, kteří dosud museli žít v cizině, a ve svých zájmových hranicích ovlivňovat osídlení národnostních skupin tak, aby se mezi nimi dosáhlo lepších dělicích linií. Realizaci tohoto úkolu pověřuji říšského

* Latinský výraz „Ver sacrum“ označuje starý zvyk kolektivního očišťování či nuceného „odchodu“, který praktikovaly některé starověké národy. Pozn. překladatelky.

vůdce SS podle následujících ustanovení: Říšský vůdce SS je v souladu s mými pokyny odpovědný za:

1. repatriaci říšských a etnických Němců ze zahraničí vhodných pro definitivní návrat do říše,
2. eliminaci škodlivého vlivu cizích částí populace, které představují nebezpečí pro říši a německé národní společenství,
3. vytvoření nových německých sídelních území prostřednictvím přesídlení, zejména usídlením říšských a etnických Němců vracejících se z ciziny domů.²⁰⁶

Projekt přesídlení si veřejnost často spojovala s pojmy „repatriace“ nebo „velký návrat domů“²⁰⁷ pocházející ze zmíněné rasově nacionalistické domovské rétoriky, například se uvádělo, že „německé národnostní skupiny z východu se vrací domů do vlasti“²⁰⁸. Lidé v Německu se obecně domnívali, že obyvatelé o přesídlení také usilovali. Přitom se přehlíželo, že Hitler se nezajímal tolik o blaho jednotlivých Němců, jako o „usídlení“ „říšských a etnických Němců vhodných k přesídlení“, kteří se měli podílet na „vzniku nových německých sídelních území“. Hitlerovy názory sdílelo a podporovalo slovy i činy mnoho Němců, včetně vážených vědců.

V době, kdy Hitler přednesl zmíněný projev, byly přípravné práce na nacistické přesídlovací politice v běhu. O týden dříve, 28. září 1939, se Německo dohodlo na přesídlení se Sovětským svazem. Tehdy už také nacističtí experti pracovali na rozsáhlých plánech, například 7. října předložil výše zmíněný historik Theodor Schieder první návrh memoranda o nacistických plánech přesídlování.²⁰⁹ Schiederův text, známý jako Polské memorandum z roku 1939, má pro vzpomínání na vyhnání mimořádný význam. Nabízí totiž představu o myšlenkovém obzoru později vlivného historika vyhnání, pod jehož vedením vznikla po válce tzv. *Schiederova dokumentace*, která zásadně ovlivnila vzpomínání na vyhnání. Na jeho příkladu můžeme ilustrovat, jak předchozí nadšení z hromadných přesídlení německých menšin vystřídala po druhé světové válce kritika rozhodnutí Spojenců o odsunu Němců a jak tato změna ovlivnila vzpomínání na vyhnání.²¹⁰

Theodor Schieder přivítal Hitlerův projev v říšském sněmu z 6. října 1939 mj. slovy, že povýšil německé plány na „přesídlení německých národnostních skupin v celém východoevropském prostoru“²¹¹ na ústřední programový bod nacionálně socialistické východní politiky. Jsou nezbytné „přesuny populace co největšího rozsahu“, proto se musí uva-

žovat o tom, zda například kromě přesunů dohodnutých se Sovětským svazem „pro zpětné přesídlení nebudou vhodné také skupiny ruských Němců“, nebo co se stane s neněmeckým obyvatelstvem. „Dejudeizace zbytku Polska a vybudování zdravého národa vyžadují použití německých prostředků a sil,“ psal Schieder. To se údajně muselo pečlivě naplánovat: „Ponecháme-li těmto záležitostem volný průběh, budeme se muset obávat, aby se rozklad polského národa nestal zdrojem nových nebezpečných nepokojů.“²¹² „Neregulovanému vývoji“ se za žádných okolností neměla ponechat ani otázka „včlenění německých lidí“.²¹³

Ve východní Evropě chápali Hitlerův projev jako zveřejnění plánu přesídlení všech německých menšin a reagovali na něj různě. Například regent Maďarského království Miklós Horthy vyjádřil v dopise Hitlerovi ze 3. listopadu 1939 bezvýhradnou podporu: Horthy „přivítal a podpořil možnost dobrovolného přesídlení Němců z Maďarska“,²¹⁴ dle jeho názoru se jednalo o vynikající nápad, Německo by profitovalo z toho, kdyby získalo „naše dobré Šváby“, velmi zdatné zemědělce.²¹⁵ U osob, jichž se přesídlení bezprostředně týkala, vzbuzovaly Hitlerovy plány spíše obavy, což dokumentoval historik Johann Wolfgang Brügel na příkladu Němců na Slovensku.²¹⁶

Na Slovensku si mnoho lidí okamžitě uvědomilo ohrožení situace německé menšiny. „Státní tajemník Karmasin mi dnes řekl, že etnické Němce na Slovensku velmi znepokojily výroky o vystěhování menšin ve vůdcově projevu [...],“ referoval německý velvyslanec v Bratislavě do Berlína o informacích, které mu poskytl „vůdce národnostní skupiny“ Franz Karmasin (1901–1970). Slováci již počítali s tím, že Němci budou muset dříve či později opustit Slovensko, a „proto se v obchodním styku s etnickými Němci chovají velmi zdrženlivě. Například neradi uzavírají větší prodeje, protože se obávají, že později budou neplatné“. Zprvu se zdálo, že se nálada uklidnila, když se z Berlína dozvěděli, že „vůdce ještě nevydal rozhodnutí, zda se bude plán přesídlení vztahovat i na německou národnostní skupinu ve Slovenském státu“, a proto se měla „diskuse o tomto problému udržovat na co nejnižší úrovni“. „Z toho důvodu by se tato záležitost neměla, pokud možno probírat v tisku, můžeme-li to ovlivnit,“²¹⁷ zněly instrukce z Berlína.²¹⁸

Ve skutečnosti se ale počítalo s přesídlením slovenských Němců, což vyplývá například z protokolu důvěrné schůzky z 27. března 1942, podle níž „se měli spíše Němci ze Slovenska přestěhovat do Generálního gouvernementu“.²¹⁹ Johann Wolfgang Brügel také připomíná, že téma přesídlení nebylo nikdy odloženo *ad acta*. Například v roce 1942 bylo ze

Slovenska vyhoštěno 700 Němců „asociálů“, včetně rodin s jedním takzvaným asociálním rodičem, takzvaných těžko vychovatelných mladistvých nebo „práce neschopných a nemocných, osamělých osob“.²²⁰ Tentokrát vyjádřil své díky „vůdce národnostní skupiny“ Franz Karmasin, který 28. července 1942 referoval Himmlerovi o průběhu „akce“, „za pomoc příslušníků *Freiwillige Schutzstaffel* a četnictva při vystěhování duševně méněcenných, opilců, asociálních živlů“, lidí, kteří se „ocitli v nouzi zčásti nikoliv vlastní vinou“: „Opět mám důvod vyslovit Vám, říšský vůdce, svůj srdečný dík za nedávnou velkorysou pomoc, kterou jste nám poskytl možností vyhostit asociální živly.“ Celá národnostní skupina prý považovala tuto akci za sociální pomoc.²²¹ Franz Karmasin neprojevil později, když se stal vyhnaneckým politikem, ani slovo lítosti nad ztrátou domova oněch 700 lidí, ani není známo, že by sudetoněmecká organizace *Witikobund*, v níž působil od roku 1959 jako jednatel, usilovala o objasnění jejich osudu.

Za vlády nacionálních socialistů patřila nucená přesídlování k dennímu pořádku, a to včetně německého obyvatelstva. Není proto překvapivé, že o tomto tématu začalo znovu mluvit německé vyslanectví v Bratislavě po Slovenském národním povstání v létě 1944. Říkalo se, že vzhledem ke „značným německým krvavým obětem“ během povstání už nelze zaručit „bezproblémové soužití Němců a Slováků na tomto území“. Vyslanectví navrhovalo „v souladu s vedením národnostní skupiny“ spojit se se slovenskou vládou a získat souhlas s „přesídlením všech Němců z Dolní Spiše, Horní Spiše a kremnické německé jazykové oblasti v ochranné zóně na západ od Malých Karpat a s vysídlením zdejších Slováků do středního Slovenska“.²²² Berlín však označil tyto plány za nevhodné: „Nepředpokládá se, že rozkazu k evakuaci uposlechnou všichni spíšší Němci.“²²³ Zřejmě se vědělo, že obyvatelstvo nemá projekty přesídlování příliš v lásce. Němci z východní Evropy ale byli přesunováni z nejrůznějších důvodů po celou druhou světovou válku, kdy i kde to nacionálně socialistické úřady pokládaly za vhodné. Všichni Němci, kteří přišli o domov, získali později ve Spolkové republice Německo status vyhnanců, aniž se zkoumalo, kdo je vyhnal.

* Dobrovolný ochranný oddíl, polovojenská organizace Německé strany na Slovensku, v jejímž čele stál F. Karmasin. Pozn. překladatelky.

TAKZVANÉ NASAZENÍ LIDÍ JAKO JEJICH NEROZPOZNANÉ ZNEUŽÍVÁNÍ

„Vytvoření celistvého německého národního území v těchto oblastech vyžaduje maximální přesuny obyvatel.“²²⁴

Projekt přesídlení německého obyvatelstva byl stejně abstrúzní jako ostatní nacionálně socialistické nápady a při jeho realizaci se nebral ohled na humanitární zájmy postiženého německého obyvatelstva, o neněmeckém obyvatelstvu nemluvě. V rámci SS zajišťoval organizační stránku nový Úřad říšského komisaře pro upevnění němectví*, který měl po celou dobu k dispozici složitý byrokratický aparát. Nejdůležitější roli hrály Hlavní říšský bezpečnostní úřad, Hlavní rasový a osidlovací úřad SS a Středisko na podporu etnických Němců.²²⁵ „Je smutnou ironií,“ napsal historik Markus Leniger v roce 2006, „že zvláštní úřad, který byl založen za účelem realizace přesídlování, nesl název ‚upevnění němectví‘. Jeho nejúspěšnější akcí totiž představoval zánik po staletí existujících německých menšin ve východní a střední Evropě.“²²⁶

Přesídlování ve skutečnosti řídil Heinrich Himmler, který se sám jmenoval říšským komisařem pro upevnění němectví.²²⁷ Tím převzal odpovědnost za osud části vyhnanců na jejich strastiplné cestě do dnešního Německa. Himmlerova aktivita na tomto poli začala již na jaře 1939 plány na přesídlení asi 200 000 obyvatel Jižního Tyrolska a Hitlerovým rozkazem z 28. září 1939 „k realizaci přesídlení říšských a etnických Němců (nejprve Tyrolanů) ze zahraničí do říše a usídlení zemědělských osadníků na dosud polských územích“.²²⁸ Nicméně teprve v říjnu 1939 přibýlo k Himmlerově běžné agendě i přesídlování Němců.

Aktivita „přesídlovacího komisaře Himmlera“²²⁹ nevyvolávaly u jeho nejbližších kolegů pouze spokojenost, avšak nikoliv kvůli humanitárním aspektům této činnosti, jak vyplývá z mnoha deníkových záznamů Josepha Goebbelse. Například říšský místodržící a gauleiter takzvaného Povartí Arthur Greiser (1897–1946) si mu 20. ledna 1940 stěžoval na problémy s Himmlerem, který „postupuje autokraticky zejména v otázce evakuací“.²³⁰ O dva dny později si Goebbels poznamenal o schůzce u Hitlera dne 23. ledna 1940, že „velmi užiteční“ jsou právě přesídlení volynští Němci, zároveň však zazněla stížnost, že Himmler, který

* Někdy se překládá jako Říšský komisař pro upevnění německého národa. Pozn. překladatelky.

„v současnosti“ přesunuje „národy“, nemá „vždy úspěch“. ²³¹ O dva roky později, 17. března 1943, na něj ale Goebbels už zase pěl jenom chválu:

„Říšský komisař pro upevnění německví předložil zprávu o dosavadních přesídlovacích opatřeních. Podle ní se jedná o největší stěhování národů v historii lidstva. Přes veškeré nepřijemnosti lze hovořit o velkolepém úspěchu. Himmler může být na své výkony každopádně hrdý.“ ²³²

Brzy se ukázalo, že zřizování nových německých sídelních území byla nehumánní a zároveň administrativně velmi komplikovaná akce. Němci „vracející se domů“ potřebovali „prostor“, který měl vzniknout vystěhováním dosavadních obyvatel okupovaných území, zároveň bylo potřeba nových osadníků k jejich „osídlení“, aby „vysídlené“ oblasti nezpustly. Po útoku na Sovětský svaz nabyl tento „úkol“ obrovských rozměrů. Krátce předtím, 11. června 1941, vznikl v rámci stávajícího přesídlovacího aparátu Hlavní štábní úřad říšského komisaře pro upevňování německví, jemuž Himmler 28. listopadu 1941 předal „celou agendu plánování osídlování a budování i jeho realizaci v říši a na územích spadajících pod svrchovanost říše“. ²³³ Nicméně nacističtí úředníci zjistili, že bude jednodušší uvolnit „prostor“ prostřednictvím deportací domácího obyvatelstva a vyvraždění lidí než ho znovu osídlit. Projekt přesídlování, který na začátku války propaganda opěvovala jako „návrat domů“, se postupně měnil ve svízelné „shánění“ nových osadníků. Zaměstnanci Hlavního štábního úřadu tak museli v rámci svých povinností mj. „pročesávat“ ²³⁴ východ a hledat vhodné pracovní síly pro „budování nových východních území“.

***

Přesídlování Němců se nedalo z organizačního hlediska zvládnout. Problémy začínaly již otázkou, kdo je Němec. Podle „Návodu pro výběr přesídlenců“ se měly v Besarábii a severní Bukovině najít osoby, jejichž předci patřili alespoň „z poloviny k jiné, ale árijské národnostní skupině (nikoliv Arméni, cikáni, Gagauzové)“, nicméně se měly „vzhledem podobat německé národnostní skupině“. Pokud byl v rámci rasového přezkumu u někoho zjištěn „více než čtvrtinový neárijský původ“, nesměl být přesídlen. Pokud si sousedé chtěli vzít s sebou „nevhodnou osobu“, bylo jim to zakázáno, jak vyplývá například z následující poznámky takzva-

ného regionálního zmocnění: „V jedné osadě etnických Němců všichni podepsali žádost o přesídlení jednoho Žida. – Ale ani to mě nemůže přimět k porušení dané směrnice.“²³⁵

Na veřejnosti se hovořilo o „návratu domů“, takže vznikl dojem, že jde o dobrovolný návrat Němců do vlasti. V roce 1940 Himmler zavedl oficiální pojem „přesídlenec“.²³⁶ V knize *Der Menscheneinsatz* [Využití lidí] z roku 1940 najdeme „Zásady, nařízení a směrnice“, podle nichž se potenciální přesídlenci „posuzovali“ a „kategorizovali“ v rámci složitého řízení. O jejich budoucnosti přitom nerozhodovala skutečnost, zda se hlásí k německé národnosti, nebo jejich etnická příslušnost, nýbrž výsledek takzvaného rasového přezkumu. Absurdnost pseudobyrokratických snah klasifikovat lidi podle zdánlivých rasových kritérií podrobně popisuje historička Isabel Heinemannová.²³⁷ Například pouhých 60 až 70 procent přesídlenců z Estonska a Lotyšska byla považována za „vhodné“ pro „osídlení východu“ a pětina mužů mezi 15 a 60 lety označena za schopné vstoupit do SS, zatímco 14,4 procenta estonských Němců a 12,5 procenta lotyšských Němců mělo „cizí původ“ (fremdvölkisch), popř. „smíšený původ“ (gemischtvölkisch).²³⁸ Přesídlenci ze severní Bukoviny údajně nesplňovali kritérium vhodnosti pro „osídlení východu“ ani z poloviny.²³⁹ „Živily z rasově nacionalistického hlediska nevhodné pro osídlení východu“ se měly vrátit do Rumunska, kde však mezitím přišly o veškerý majetek i státní občanství.²⁴⁰ Nemalý počet přesídlenců byl po příjezdu do nových oblastí v okupovaném Polsku, které se „měly vybudovat“, zavražděn: Od podzimu 1939 do jara 1940 například zemřelo v plynových vozech minimálně 10 000 Němců z Pomořanska, Němců a Poláků ze západního Pruska či Poláků, Židů a Němců z Povartí: „V první fázi přesídlení etnických Němců došlo k prvním systematickému masovému vraždění.“²⁴¹

Němci, kteří se vraceli „domů do říše“, se neměli usazovat v Německu, nýbrž hlavně v nové „říšské župě Povartí“ v okupovaném Polsku. Tato uzavřená oblast formálně patřila k Velkoněmecké říši, ve skutečnosti ji však policejní hranice oddělovala od volného styku s takzvanou starou říší. Ze 4,2 milionu obyvatel župy bylo 85 procent Poláků, 8 procent Židů a 7 procent Němců.²⁴² Župa se skládala převážně z oblastí, kde se nemluvilo německy a které ani jinak netvořily součástí německé historie: „Říšská hranice z roku 1914 se posunula přibližně o 150–200 km na východ.“²⁴³ Koloniální „panenská půda“ se získávala i jinde, především „násilím a rozšíření území Východního Pruska, které se nedalo vysvětlovat etnickými, historickými ani ekonomickými důvody.“²⁴⁴ Nejdůleži-

tější „osidlovací oblast“ ale představovalo Povartí. Zde vznikly ústřední správní kanceláře pro takzvanou depolonizaci a germanizaci Povartí, sem také byla do roku 1944 „přesunuta“ nebo roky držena v „tranzitních táborech“ většina z přibližně jednoho milionu německých přesídlenců. Nesmyslný projekt přesídlování, který zničil sociální prostředí německých menšin i polských obyvatel, vedl z pohledu organizátorů maximálně ke vzniku nových německých menšin v polském prostředí.²⁴⁵

V rámci „využití lidí“ posloužili přesídlenci občas k „prostorovým korekcím“ v takzvané staré říši, k níž patřilo i okupované území dnešní České republiky. Germanizace Protektorátu Čechy a Morava, kde žilo v březnu 1940 kolem 7,25 milionu Čechů a 189 000 Němců, představovala naplánovaný dlouhodobý cíl, nicméně se měla připravit pomocí „okamžitých opatření“, jak detailně ukazuje Isabel Heinemannová.²⁴⁶ Jedním z nich bylo i usídlení německých přesídlenců, o nichž se zmiňuje zpráva o činnosti Hlavního štábu říšského komisariátu pro upevnění němectví na rok 1942:

„V *Protektorátu* se nyní usazuje 6000 přesídlenců z jihovýchodu a 600 osob z Lucernu a Fersentalu. Díky těmto i dalším kolonistům budujeme *německý most* přes Prahu ze severu na jih a další přes Moravu ze severovýchodu na jihozápad. Území určené k osídlení získáme *koupí nebo vyvlastněním* za nízké odškodnění.“²⁴⁷

Na projektech „reorganizace“ životních podmínek ve své vlasti se sudetoněmečtí politici horlivě podíleli ještě před tím, než o ni přišli a než začali jako vyhnanečtí politici protestovat proti přesídlování.

Například budoucí první mluvčí Sudetoněmeckého landsmanšaftu, Rudolf Lodgman von Auen, se zabýval v roce 1938 „židovskou otázkou“ a navrhoval „zahájit přesídlení tohoto neklidného živlu ve spolupráci s celou Evropou, především ale čtyř velkých států.“²⁴⁸ Přesídlení doporučoval také sociální demokrat Wenzel Jaksch v návrhu poválečného uspořádání, který předložil v londýnském exilu v roce 1939. Podle něj se mělo „definitivní urovnání otevřených otázek hranic“ vyřešit právě přesídlením. Jaksch tehdy navrhoval „organizovanou výměnu obyvatel“.²⁴⁹ Přesídlování podporovali nejen přední sudetoněmečtí politici. O podobných projektech řady sudetoněmeckých stranických funkcionářů píše ve svých memoárech tehdejší český zemský viceprezident protektorátu Čechy a Morava, Horst Naudé (1895–1983). Myšlenka vybudovat v Čechách a na Moravě takzvané rasově nacionalistické mosty se

prý těšila mimořádné oblibě: „Německé ‚mosty‘ měly vést ze severu do Prahy, z Vídně podél plánované dálnice Vídeň–Vratislav včetně německých jazykových ostrůvků v Brně, Vyškově a Olomouci. Most do Brna si přáli i Němci v Jihlavě.“²⁵⁰

Konkrétní zkušenost s přesídleními získala řada sudetských Němců ještě před tím, než byli sami přesídleni, a zpočátku na ně reagovali pozitivně. Župní vedení NSDAP hlásilo 30. července 1941 vrchnímu zemskému radovi v jihočeském městečku Klatovy, že „usazení německých soukmenovců v protektorátu [...] vzbudilo velký zájem širokých kruhů německého hospodářského života v Sudetech i v protektorátu“: „Hlásí se nám jak stále více možností usazení, tak soukmenovců, kteří mají zájem o kolonizaci.“²⁵¹ Sudetští Němci, Němci ze staré říše i Jihotyrolané²⁵² se usazovali „zejména ve východních Sudetech, kde převažovalo obyvatelstvo cizího původu“, dále se „v Sudetech usadilo přibližně 150 braniborských rolníků, kteří ztratili domov v důsledku vybudování výcvikového prostoru v Braniborsku“,²⁵³ nebo se pomáhalo, kde bylo potřeba: 10. ledna 1944 oznámil SS-standartenführer Franz Müller z Fulneku telefonicky Henleinovu župnímu vedení „příchod 10 000 ruských Němců do Sudet“: „Jedná se o prvotřídní lidský materiál, který dva roky spolupracoval s německými jednotkami a musel být i s rodinami evakuován kvůli posunu fronty.“²⁵⁴

***

Přesídlenci, s nimiž se počítalo pro „osídlení“, podléhali absurdním byrokratickým opatřením, někdy se museli dokonce vydat na zpáteční cestu: „Většina nesporných litevských Němců (28 000) bude vrácena do Litvy,“ uvádělo se například v roce 1942.²⁵⁵ S některými „navrátilci“ se počítalo pro „budování“ v oblastech ještě vzdálenějších od Německa, než byly jejich původní země: „Připravuje se přesídlení Němců z Podněstří na Krym,“ uvádělo se například ve výroční zprávě přesídlovacího úřadu z roku 1942.²⁵⁶ Kdo nesplňoval předpoklady pro „nasazení na východě“, mohl být poslán na nápravu do Německa: „Ve staré říši a v alpských i podunajských župách bylo – s výjimkou jižních Tyrolanů – umístěno také 70 000 přesídlenců, kteří nejsou z národně politických nebo zdravotních důvodů vhodné pro nasazení na východě.“²⁵⁷ Ti se měli nejprve „osvědčit v rasově nacionalisticky bezpečných oblastech staré říše“, nicméně dodnes se neví, kolik z nich tyto „zatěžkávací zkoušky“ přežilo.